

י"ז בתמוז

מתוך "ליקוטי שמואל"
מלקט ועורך: ש. אייזיקוביץ
eisikovits1@gmail.com

שבעה-עשר בתמוז (הרב שרגא סימונס)

יום זה מציין את תחילת האבל שנמשך כשלושה שבועות, על נפילת ירושלים וחורבן בית המקדש

י"ז בתמוז, הוא יום צום, שנקבע לזכר נפילתה של ירושלים, נפילה שהובילה לחורבנו של בית המקדש. ביום זה נפרצו חומותיה של ירושלים, על ידי חילות האויב שנכנסו לתוכה.

י"ז בתמוז הוא היום שפותח את "שלושת השבועות" – תקופת האבל הלאומי, שמגיעה לשיאה ביום תשעה באב.

תענית י"ז בתמוז, היא הראשונה מבין ארבע התעניות, שמוזכרות על ידי הנביאים. מטרת הצום היא לעורר את תחושת האובדן על חורבן בית המקדש – ועל הגלות שבאה בעקבותיו.

בכוחם של הצער והאבל על האירועים הטראגיים הללו, לסייע לנו להתעלות ולהתגבר על הטעויות והחסרים הרוחניים, שהביאו עלינו מלכתחילה את אותם אסונות. וכך, באמצעות תהליך התשובה (בחינה עצמית והחלטה להשתפר), אנחנו מקבלים את הכוח להפוך את העצב לשמחה. בהתייחס לכך מבטיח התלמוד, שלאחר גאולתו העתידית של עם ישראל ובניינו המחודש של בית המקדש, יהפכו ימי צום אלה לימי חג ושמחה.

כמו שמתנבא הנביא זכריה:

"צום הרביעי" י"ז בתמוז (וצום החמישי) ט' באב (וצום השביעי) צום גדליה (וצום העשירי) עשרה בטבת (יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים (...זכריה ח, י"ט).

מה קרה בי"ז בתמוז?

חמישה אסונות גדולים התרחשו בהיסטוריה היהודית בימי י"ז בתמוז:

1. משה שבר את לוחות הברית הראשונים בהר סיני, כתגובה לחטא העגל.
2. פסקה הקרבת 'קרבת התמיד' בבית המקדש הראשון, כאשר לא נמצאו עוד בהמות לקרבן.
3. חומות ירושלים נפרצו, מה שקדם לחורבן בית המקדש השני (בשנת 70 לסה"נ).
4. לפני המרד הגדול, שרף המצביא הרומאי אפוסטמוס, ספר תורה – אקט שמהווה תקדים לכל השריפות הנוראיות של ספרי קודש יהודיים במשך הדורות.

5. צלם (פסל של עבודה זרה) הוצב בהיכלו של בית המקדש – ביטוי מחוצף של חילול השם וקודשיו.

בתחילה היה הצום מתקיים ביום התשיעי בתמוז, שהוא היום בו נפלה ירושלים בימי הבית הראשון (בשנת 586 לפנה"ס). אולם, לאחר שהיא נכבשה שוב ב"ז בתמוז – כיבוש שהוביל לחורבנו של בית המקדש השני – החליטו חז"ל לייחד צום אחד עבור כל אותם אסונות שאירעו בתאריך זה.

כיצד מקיימים את צום "ז בתמוז?

1. אין לאכול או לשתות מעלות השחר ועד לצאת הכוכבים.
2. נשים הרות ומיניקות – ואנשים שעשויים להיפגע בריאותית – פטורים מהצום.
3. אם "ז בתמוז חל בשבת, דוחים את הצום ליום ראשון.
4. רחצה, סיכה בשמן ונעילת מנעלי עור – מותרות כולן.
5. החזן מוסיף את ברכת "עננו" בתפילת העמידה בשחרית ובמנחה. היחיד מוסיף את הבקשה רק בתפילת המנחה (ובחלק מהעדות גם בשחרית).
6. אומרים "סליחות" ו"אבינו מלכנו".
7. אומרים "ג מידות" (שמות ל"ב, י"א), הן בתפילת השחרית והן בתפילת המנחה.
8. הפסוקים מישעיה (נ"ה, ה' – נ"ו, ח'), העוסקים בחידוש עבודת בית המקדש, נקראים כהפטרה לתפילת המנחה.

*תודות לרב משה לזרוס.

ה' א-לקיו עימו ותרועת מלך בו, חשיבותה של אחדות (כג, כא)

ה'פלנגות', שם מוכר. כך נקראו פלוגות הצבא בלבנון. במקורו, השם יווני. הפלנקות היו סוד הצלחתה של האימפריה המקדונית, ובעזרתן הדביר אלכסנדר מוקדון את האימפריה הפרסית האדירה והכניע תחתיו את העולם העתיק, מאפריקה ועד מבואות הודו. מה הייתה הפלנקה? אלכסנדר ערך את גדודיו במבנה ריבועי, מוגן בחומת מגנים, שחניתות ארוכות מבצבצות ממנו כקוצי קיפוד זקורים. היה זה מערך צפוף ובלתי חדיר, שרמס והתקדם בלא מעצור. צעד כמקשה אחת, כדרבן ענק מכוסה שריון ואפוף קוצי כידונים. כוחו, באחדותו. בגיבושו המוצק, בהיותו חטיבה הדוקה ואיתנה.

ומדוע נזכרנו בפלנקות? לא אנו נזכרנו בהם, הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל הזכירנו אותם בספרו "יערות דבש" בעניין פרשת השבוע. כאותם גדודים שכוחם באחדותם, "וכאשר יהיו הלוחמים שלובים איש ברעהו ודבוקים כראוי לא ישלטו בהם הקמים עליהם, אף כי ירבו עליהם מאוד. אבל כאשר יתחכמו לבטל הקישור, אזי תיכף תהיה בהם ערבוביה ורעש וקלקול הסדר והמצב ויפלו ואין מושיע, ואלו

כל תחבולות המלחמה". מי שזוכר את השבר במלחמת יום הכיפורים, את המבוכה והבלבול, התהייה ואובדן העשתונות. והנה נהפכה הקערה על פיה ופלוט לגדה המערבית של התעלה, והתבססו עד לאיום על קהיר. ואיך התאפשרה ההבקעה? כאשר איתרו את קו התפר בין שתי ארמיות מצריות ופרצו ביניהן!

וכל זה, אמר הגאון, הוא משל לענייננו: "והנה בלק ובלעם הבינו, שכאשר ישראל שומרים האחדות, ולא יתפרדו, אי אפשר לשום אומה ולשון לשלוט בהם, ואם יקום עליהם מחנה לא יירא ליבם. אבל אם ייפרדו איש מעל רעהו, אזי בקלות יוכלו להם, וישלטו בהם שונאיהם כרצונם, חלילה". ולכן נתחכם בלק, ואמר: "לך נא איתי אל מקום אחר אשר תראנו משם, אפס קצהו תראה וכולו לא תראה, וקבנו לי משם". כי אם תראה את כולו, לא תוכל להטיל בהם עין רעה. אבל אם תראה מקצתם, יחול בהם הקטרוג. תיתפס עליהם עין הרע, ותתפרק החבילה. ואז יחול הקטרוג בכל העם חלילה. אבל לא הצליחה עצתו: "לא הביט אוון ביעקב ולא ראה עמל בישראל, ה' א-לקיו עימו ותרועת מלך בו". ופירש רש"י: "ה' א-לקיו עימו", אפילו מכעיסים וממרים לפניו אינו זז מתוכם, "ותרועת מלך בו", לשון חיבה ורעות. כי כאשר ישראל באחדות ורעות זה עם זה, זוכים הם לאהבת הבורא ולחיבתו, ומוגנים מפני כל קטרוג במרום ומפני כל סכנה ואיום!

עד כאן דברי הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל, והם שייכים לא רק לפרשתנו אלא גם ללוח השנה. בשבוע הקרוב יחול צום שבעה עשר בתמוז, יום הבקעת חומות ירושלים. ואיך ניתנה לשונא שליטה בעיר הקודש והמקדש, איך ניתן עם ה' למשיסה? "בית שני", שהיו בו תורה ועבודה וגמילות חסידים, מפני מה חרב? מפני שנאת חנם", פירוד לבבות. וכשיש פירוד מבקיע השונא, כובש האויב! "חלק לבם, עתה יאשמו!"

גזירת המן באה להשמיד להרוג ולאבד, כשהיה קטרוג על "עם אחד, מפוזר ומפורד". "הישועה באה, בעקבות "לך כנוס את כל היהודים"! ואמרו חז"ל: "בזעקך, יצילוך קיבוץ, כינוסו וכינוס בניו הצילו מיד עשיו!"

נשוב אל המשל שבפתח הדברים, אל חטיבת הפלנקה. על כל החיילים מוטלת המשימה לשמור על אחדות השורות, על גיבוש יחדיו. אבל, ככלות הכל, אין לחייל הבודד עסק אלא עם זה שלימינו ולשמאלו, לפניו ולאחריו, ותו לא. כיוצא בכך, אנו. מה תובעים מאתנו בשמיים? במה יוכל כל אחד לקרב את הגאולה, לתקן חטא פירוד הלבבות ולבטל קטרוג וזעזוע? יעשה כל אחד את שלו: בראש ובראשונה, במעגל הקרוב: "איש ואישה, זכו – שכינה ביניהם". אם ישרוד שלום, ותשרה השכינה, לא תפגע עין רעה ולא יחול כל קטרוג. ובמעגל הרחב יותר, בחברה ובקהילה. ואז נוכל לומר בלב שקט כמאמר חז"ל: "ריבונו של עולם, עשינו את שלנו, אתה עשה את שלך". שלח לנו גואל צדק במהרה!

צום י"ז בתמוז

צום זה יחול השבוע, ומיום זה ואילך, מתחילה תקופת "בין המצרים". חמשה דברים אירעו בשבעה עשר בתמוז:

א. נשתברו הלוחות הראשונות, בעקבות חטא העגל - ארבעים יום אחרי מתן תורה עשו הערב רב את העגל, באותה שעה שבה רקדו ישראל לפני העגל ואמרו לפניו: "אלה אלוהיך ישראל!" - נעשה רעש גדול בשמים. ענו המלאכים ואמרו: "שָׁכַחוּ א - ל מוֹשִׁיעֵם, עֲשֵׂה גְדֹלוֹת בְּמִצְרָיִם!"

אמר הקב"ה למשה: "לֶךְ רֵד כִּישַׁחַת עִמָּךְ" - רד מגדולתך שניתנה לך בזכותם של ישראל! ירד משה, ועיניו חשכו בראותו את המחזה שנגלה לנגד עיניו. עם ישראל נכשלו בעבודה זרה. לוחות הברית שהיו בידו, נעשו לפתע כבדות מאוד. האותיות הקדושות שהיו חקוקות בהן לא יכלו לסבול מעשה נורא כזה, ופרחו באוויר. זעק משה רבינו מתוך שברון לב: מה חשיבות יש לה לאיגרת שאין המלך חתום עליה?! כלומר: מה החשיבות שיש ללוחות הברית, אם האותיות הקדושות פרחו מהן? הרי משה רבנו את הלוחות והשליכם מידו.

אמרו חז"ל: אלמלא נשתברו לוחות הראשונים, לא הייתה אומה שולטת בישראל לעולם, ולא היה למלאך המוות שליטה על ישראל, ולא היו ייסורים פוגעים באחד בישראל. ומיום שנשתברו הלוחות יוצאת בכל יום ויום בת קול מהר סיני, ומכרזת ואומרת: "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה!"

ב.- בטל קרבן התמיד בבית המקדש הראשון - בימי חורבן הבית הראשון, לאחר שנבקעה העיר בט' בתמוז, המשיכו הכהנים להתבצר בבית המקדש, והקריבו את קרבן התמיד מידי יום ביומו במשך שמונה ימים. אולם ביום י"ז בתמוז כבר לא השיגו כבשים ובוטל קורבן התמיד. הייתה בכך פורענות גדולה לעם ישראל, שכן קורבנות התמיד היו מכפרים על העם.

מעשה דומה אירע בתקופת הבית השני, שבכל יום היו ישראל משלשלים בידי הרומאים שתי קופות של זהב, והיו הרומאים מעלים להם שני כבשים. יום אחד אמר זקן אחד לרומאים, כי כל זמן שישראל ממשיכים להקריב תמידים לא יוכלו לנצחם. ואכן למחרת החליטו הרומאים להתל בישראל, ובעת ששלשלו להם את שתי קופות הזהב, העלו הרומאים חזיר. טרם הגיע למחצית החומה, נעץ החזיר את ציפורניו בחומה, וקפץ מארץ ישראל למרחק ארבעים פרסה, ונזדעזעה הארץ.

ג. הובקעה העיר בחורבן בית שני - בחורבן הבית הראשון הובקעה העיר בט' בתמוז, וקבעו אותו חכמים ליום של צום. אולם כאשר, בזמן בית המקדש השני, הובקעה העיר ביום י"ז בתמוז, החליטו חכמים ובראשם רבן יוחנן בן זכאי, להעביר את הצום מיום ט' לחודש ליום י"ז לחודש, כיון שחורבן בית שני חמור יותר, שהרי בית המקדש הראשון שנחרב, נבנה מחדש כעבור 70 שנה, ואילו בית המקדש השני, טרם נבנה עד ימינו.

כמה חומות הקיפו את ירושלים והובקעו על ידי הרומאים, אולם ביום זה הצליחו הרומאים לפרוץ את "מבצר אנטוניה", הנמצא בצפון מערב הר הבית, והיה קו ההגנה האחרון על בית המקדש ועל העיר כולה. ברגע שנבקע מבצר זה, הדרך להר הבית הייתה קצרה מלהושיע, נכנסו חיילי רומי עד ששרפו את בית המקדש ביום ט' באב.

ד. שרף אפוסטמוס הרשע את התורה - בתלמוד ירושלמי אמרו חז"ל: "היכן שרפה? רבי אחא אומר במעברות של לוד, ורבנן אומרים במעברות של טרלוסא."

ה. הועמד צלם בהיכל - אחד ממלכי יהודה היה מנשה המלך, אשר חטא והחטיא את עם ישראל בעבודה זרה. וכוונתו הייתה להכעיס את ה', וביום יז' בתמוז עשה מנשה צלם של עבודה זרה, והעמיד אותו דווקא בתוך ההיכל.

בגלל חטאיו המרובים של מנשה, נגזרה גזירת החורבן, כפי שנאמר (ירמיה טו, ד, ☺)
 "וְנִתְּתִים לְזַעְוָה לְכָל מַמְלָכוֹת הָאָרֶץ בְּגִלְל מְנַשֶּׁה בֶן יַחֲזַקְיָהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַל אֲשֶׁר עָשָׂה בִירוּשָׁלַם."

חסד ביום צום - י"ז בתמוז

בזמן מלחמת העולם הראשונה נשמט שמו של רבי יהושע שהרבאני זצ"ל מירושלים מרשימת החכמים שקיבלו שחרור מהצבא הטורקי.

שירות בצבא בעת המלחמה כמוהו כמוות בטוח. גם עוון ההשתמטות, עלול לעלות במחיר החיים. ואכן, החלו שוטרים לחפש אחרי ר' יהושע. למרבה החסד, יום לפני שחיפשוהו, הוכנס לבית החולים "שערי צדק" לניתוח כיס המרה.

כשנודע למשטרה שהאדם המבוקש על ידם נמצא בבית החולים, פנו לשם מיד ודרשו בתוקף מד"ר משה וואלך להסגירו לידם. באותו יום עדיין לא נותח הרב שהראבני, ומשום כך הסתובב בבגדיו הרגילים בפרוזדור בית החולים. ד"ר וואלך שהבין מיד את חומרת הסכנה, פנה לאחד מעוזריו בשפה הגרמנית שלא הייתה מובנת לטורקים, והורה לאשפז מיד את החכם ולהלבישו בבגדי חולה. בינתיים עיכב ד"ר וואלך את השוטרים והתווכח עמם, באומרו כי החכם עבר רק אתמול ניתוח קשה בכליותיו, ואסור לטלטלו.

כשדרשו השוטרים הטורקים לראותו כדי לוודא שאומנם נותח, עשה עצמו ד"ר וואלך כנפגע מחוסר אמונם. פנה אליהם בקול תקיף: "אם יראה החולה במצב זה שוטרים, הוא עלול למות מפחד, כך תגרמו את מותו של חייל נוסף. בואו הנה עוד שבועיים מהיום, וקחוהו עמכם."

נענו השוטרים להצעתו והסתלקו. כשהגיעו שוב לאחר שבועיים, סיפר להם ד"ר וואלך בצער על החולה שנעלם באישון לילה, בטרם הוצאו התפירות מבטנו.

כשהחלים רבי יהושע, ביקשה ממנו הנהלת בית החולים לעזוב את בית החולים שהיה עמוס. ידע החכם כי אם יעזוב את בית החולים, הוא עלול להיתפס. שלח את אשתו להגה"ק רבי יוסף חיים זוננפלד זיע"א (יומא הלולא י"ט אדר ב') להתחנן לפניו שישפיע על ד"ר וואלך שישאירנו בביה"ח עד יעבור זעם.

אותו יום היה י"ז בתמוז. השמש להטה בכל עוזה והרב היה שרוי בתענית. נכנסה אשת החכם אליו וסיפרה לו את בקשת בעלה. מיד יצא הרב עם האישה לכיוון בית החולים.

כשהגיעו לשער יפו, ציווה עליה לעלות על אחת העגלות ולנסוע לבית החולים, ואילו הוא העדיף ללכת ברגליו כדי לקיים את המצווה בגופו. לאחר הליכה של כארבעים וחמש דקות, הגיע רבי יוסף חיים לשערי בית החולים, שם מצא את האישה ממתנה לו.

הוא ניגש לשוער וביקשו לקרוא לד"ר וואלך. תמה השוער בלבו: הרי מעולם לא הטריח הרב אפילו ילד קטן, ומה נשתנה היום שהוא מטריח את הרופא לבוא אליו לשער, במקום להיכנס למשרד הסמוך? אולם חזקה עליו בקשת הרב. קם ומסר את הבקשה.

כששמע ד"ר וואלך שהרב ממתין לו ליד השער ומסרב להיכנס, נדהם והזדרז לקראתו כשתמיהה בפיו: למה אין רבינו נכנס? הזדקף רבי יוסף חיים ופנה לד"ר וואלך: "לא אעבור את מפתן בית החולים, עד שתבטחנו שתשאיר כאן את החכם שרבאני עד שתחלוף הסכנה". "ואם תמשך המלחמה עוד שנים?" שאל הדוקטור. גם אז, השיב הרב. ד"ר וואלך נבוכ מאד. מצד אחד לא ההין לסרב לרבו הנערץ, אך מצד שני, ידע שהדבר עלול להמשך ימים רבים. הרהר כמה דקות ושאל את הרב: "האם רבינו יודע שאני מסכן את חיי ואת כל בית החולים, כשאני מסתיר משתמטים מהצבא". "עלי קללתך בני", ענה רבי יוסף חיים, "מבטיח אני לך שלא יאונה לך כל רע, אם תציל את חיירי". כששמע ד"ר וואלך, נכנע והבטיח ...

י"ז בתמוז

פעם נזדמן לידי רבי יעקב מעמדין מכתב בו נכתב התאריך ט"ו"ב (בגימטריה י"ז) בתמוז. שרטט וכתב בגליון: אוי (י"ז) לו למי שטו"ב לו בי"ז בתמוז.

אירועים היסטוריים

- נח משחרר את היונה כדי לבדוק אם נגמר המבול
- ב'תמ"ח משה רבנו יורד מהר סיני ושובר את לוחות הברית הראשונים
- ג'תתכ"ח - נפרצו חומות ירושלים בתקופת בית שני על ידי הרומאים ונתבטל קרבן התמיד
- ה'תשס"ו – צה"ל פותח במלחמת לבנון השנייה כתגובה על פעולות חזבאללה יום קודם בגבול ישראל-לבנון

נולדו

- ה'תרנ"ג – הרב אליהו פרדס, רבה הראשי של ירושלים (נפטר ב-ה'תשל"ב)

נפטרו

- ה'ק"ט – רבי יהודה בן הרא"ש, אב"ד וראש ישיבה בטוליטולה ומחבר שו"ת זיכרון יהודה (נולד ב-ה'ל')
- ה'תקט"ו – הרב יצחק הכהן רפפורט, הראשון לציון ורב העיר ירושלים, מחבר הספר "בתי כהונה" (נולד ב-ה'ת"ם)
- ה'תרצ"ב – הרב מרדכי יהודה ליב וינקלר, רב במאד שבהונגריה ומחבר ספר התשובות" לבושי מרדכי" (נולד ב-ה'תר"ה)
- ה'תשכ"ז – הרב יעקב יוסף הרמן, מראשוני היהדות החרדית בארצות הברית, נכתב על דמותו הספר הכל לאדון הכל
- ה'תשמ"ב – הרב שמעון ביטון, רב העיר מרסיי בצרפת
- ה'תש"ס – הרב שמואל יעקב וינברג, ראש ישיבת נר ישראל שבפייקסוויל, מרילנד
- ה'תשע"ב - הרב אהרן מרדכי זילברשטרום

